

УДК 336.76+69.003

**Є. Ю. Свірідов, канд. екон. наук,
Донецький державний університет управління**

ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКИЙ АСПЕКТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті визначено складові фінансової безпеки і грошово-кредитної безпеки держави, мету їх забезпечення, принципи, внутрішні і зовнішні загрози, надано авторську дефініцію економічної безпеки банківської системи.

Ключові слова: фінансова, грошово-кредитна, безпека, загрози, банківська система.

Постановка проблеми. Економічна безпека – фундаментальна основа економічно ефективної держави, яка відстоює свої національні інтереси та долає різноманітні загрози в умовах посилення міжнародної конкуренції. Історично та методологічно склалося, що рівень економічної безпеки здебільшого оцінюють на основі індикаторів енергетичної та фінансової безпеки, зіставляючи при цьому реалізацію національних інтересів із загрозами, зокрема – з тінізацією економіки, фінансовий аспект якої реалізується у процесах відмивання доходів протиправного походження [14, с. 34]. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодну із проблем, що стоять перед країною, як внутрішню, так і на міжнародному рівні. У сучасних умовах вплив світових фінансових систем на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень. Враховуючи провідну роль фінансів у сучасній економіці, потрібно особливу увагу приділити управлінським впливам через фінансові механізми, за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів та у фінансових цілях [13, с. 425].¹

Серед основних причин фінансової кризи в Україні О. С. Власюк виділяє ризикову діяльність комерційних банків і відносну неефективність наглядово-регуляторної функції НБУ. Протягом 2008 р. банки придбали майже 17,5 млрд. дол. США з метою незаконного вивезення за кордон і проведення спекулятивних операцій на валютному ринку [1]. Як зазначає О. Ю. Коваленко, значну загрозу фінансовій безпеці становить високий рівень інфляції, відірваність банківської системи від реального сектора економіки, значна частка іноземного банківського капіталу, високий рівень державного боргу [4, с. 58]. Однією з основних причин, що зумовили розгортання фінансової кризи у банківському секторі, С. І. Мельник вважає надмірно швидкі темпи зростання банківського кредитування протягом останніх п'яти років, що сприяло істотному збільшенню грошової маси, а також зовнішнього боргу [10]. М. В. Ливдар констатує наявність вагомих прорахунків у сфері бюджетного забезпечення економічної безпеки України [7]. Таким чином, у центрі уваги науковців знаходяться окремі аспекти економічної безпеки у фінансово-кредитній сфері. Утім, розробка ефективних попереджувальних заходів потребує системного підходу до визначення сутності і складових фінансової і грошово-кредитної безпеки.

Метою статті є формалізація фінансово-банківських аспектів економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави – основний критерій її здатності здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів. Загрози фінансовій безпеці України можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні загрози породжуються, головним чином, неадекватною фінансово-економічною політикою, елементарними прорахунками органів влади й управління, помилками, зловживаннями та іншими відхиленнями в управлінні фінансовою системою держави. До основних зовнішніх загроз фінансовій безпеці України слід віднести такі:

- стрімкий розвиток процесів транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства;
- високий рівень мобільності і взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;
- різноманіття фінансових інструментів і високий рівень їх динамізму;
- використання могутніми економічними суб'єктами стратегій завоювання світового економічного простору;
- залежність національної економіки від зовнішніх запозичень;
- глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозованих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів, зокрема міжнародних, ефективно їх контролювати.

Стратегія виходу із сучасної економічної кризи, що реалізується більшістю держав світу, базується на “оздоровленні” фінансової системи та стимулюванні внутрішнього попиту. При реалізації стратегії фінансової безпеки держави необхідно дотримуватися таких принципів [15, с. 53]: ефективності – здатність забезпечувати досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку держави з мінімальними втратами; незалежності – здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її забезпечення; конкурентоспроможності – здатність повноцінно виконувати свої завдання та функції в умовах існування та впливу фінансових систем інших країн і світових фінансових агентів. Метою стратегії забезпечення фінансової безпеки є визначення факторів, що впливають на фінансову безпеку, їх формалізація, побудова системи обмежень, що ліквідують ненавмисний і навмисний вплив.

Серед вчених існують різні думки щодо виділення складових фінансової безпеки. І. М. Комарницький, І. А. Франів, Б. М. Комарницький виділяють бюджетну, валютну, інфляційну, інвестиційну, кредитну безпеку суб'єктів фінансово-кредитної сфери [6, с. 26], О. М. Ляшенко, Б. В. Плєскач, В. К. Бантуш [8, с. 115], В. В. Коваленко – бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову, безпеку страхового і фондового ринку. Вважаємо, що співвідношення між поняттями “фінансова безпека”, “грошово-кредитна безпека” слід визначати, виходячи зі співвідношення категорій “фінанси” і “кредит”, які є тісно пов'язаними, але не тотожними, а також органів регулювання – Міністерства фінансів України і Національного банку

України, які є незалежними. Також, урахуваючи, що грошово-кредитну політику поділяють на вузьку і широку, яка включає і валютну політику, валютну безпеку слід визнати складовою грошово-кредитної.

Таким чином, складовими фінансової безпеки є:

- бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави під час збалансування доходів і видатків та ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, а також утримання органів державного управління, забезпечення національної безпеки й оборони. Бюджетну безпеку визначають за такими характеристиками, як: ступінь збалансованості; цілісність бюджетної системи; ретельність складання, процедури розгляду та затвердження бюджету; обсяги бюджетного фінансування; наявність або відсутність бюджетних резервів; характер касового виконання бюджету; чисельність податкових пільг; дотримання бюджетної дисципліни;
- податкова безпека – це стан забезпечення держави таким обсягом податкових надходжень, який є оптимально необхідним [9], виходячи із реалізації фіскальної та стимулюючої функції податків;
- боргова безпека – це рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи. Для зменшення боргової безпеки потрібно зменшувати бюджетні видатки, насамперед дефіцит бюджету. Частково наповнити державний бюджет та своєчасно виконувати зобов'язання з погашення боргу за програмою stand-by Міжнародному валютному фонду дозволять продаж рекапіталізованих державою банків [12, с. 44];
- безпека страхового ринку визначається рівнем забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування;
- безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому;
- інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатний забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Грошово-кредитна безпека описує стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів тощо, її складовими є:

- інфляційна безпека – це стан грошового ринку, інфляція на якому забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення;
- валютна безпека – це ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатніми для дотримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці; стан курсоутворення, який максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках і створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи;
- безпека банківської системи. О. А. Кириченко О. В. Конончук визначають економічну безпеку банківської системи як сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційних банків дії чи обставини попереджені або зведені до такого рівня, за якого вони нездатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банківської системи, збереженню й відтворенню її майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банками статутних цілей [2, с. 89]. Вважаємо за доцільне уточнити цю дефініцію, роблячи акцент на капіталі, а не майні, і на фідучіарних обов'язках замість досягнення статутних цілей. Фідучіарний обов'язок (фідучіарний від лат. *fiducia* – довіра) існує там, де одна особа, клієнт або власник покладає особливу надію або висловлює довіру іншій особі, фідучіару та покладається на нього, у той час як фідучіар діє на власний розсуд з використанням власного досвіду.

Процес формування методології економічної безпеки банківської системи передбачає перехід від поняття економічної безпеки як забезпечення реалізації національних інтересів до поняття безпеки як здатності до відтворення основного національного інтересу, а також – від протистояння загрозам, які мають певною мірою зовнішній щодо банків характер, до забезпечення сталого розвитку, що визнає наявність органічних системі внутрішніх загроз. За такого трактування принципово видозмінюється й об'єкт забезпечення економічної безпеки. Тепер це не лише дієздатність самої держави, тобто її спроможність реалізовувати власні владні рішення, а й можливість для банків різних рівнів діяти відповідно до своїх базових інтересів, проте в загальному руслі закріплення економічної безпеки країни. Запропонована методологія відкриває шлях до дослідження одного з найбільш фундаментальних чинників впливу на стан економічної безпеки країни – способу та ступеня узгодженості індивідуальних, групових і національних інтересів [3, с. 226].

До показників економічної безпеки банківської системи належать: адекватність капіталу, концентрація капіталу, мінімальна рентабельність,

обсяг грошової маси, обсяг готівки, частка сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, частка залучених іноземних кредитів, що деноміновані в одній валюті. Під стійкістю банківської системи розуміють спроможність банку у динамічних умовах ринкового середовища протистояти негативним внутрішнім і зовнішнім чинникам, забезпечити захист інтересів вкладників банківської системи, акціонерів банків і своєчасно виконувати власні зобов'язання щодо обслуговування клієнтів, що в цілому визначає стабільність і ритмічність отримання прибутку [5]. На фінансову стійкість депозитної корпорації впливають внутрішні і зовнішні фактори. Внутрішні – рівень банківського менеджменту, який визначає динаміку і структуру ресурсного потенціалу банку, активів банку, адекватність співвідношення статей активу і пасиву банку. Зовнішні фактори – економічна політика держави (темпи зростання ВВП, рівень інфляції, платіжний баланс), регулювання та нагляд за діяльністю банківських установ (ставка рефінансування, облікова ставка, валютно-курсова політика, грошова маса в обігу) [11].

Висновки. Основний науковий результат статті полягає у визначенні складових фінансово-банківського аспекту економічної безпеки держави.

1. Доведено, що фінансова безпека і грошово-кредитна безпека є рівноцінними складовими економічної безпеки держави. Підсистему фінансової безпеки становлять: бюджетна безпека, податкова безпека, боргова безпека, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку, інвестиційна безпека (додано – податкову та інвестиційну безпеку), підсистему грошово-кредитної безпеки складають інфляційна безпека, валютна безпека, безпека банківської системи. Виділення останньої цілком логічно, за аналогією з безпекою страхового і фондового ринку.

2. Безпеку банківської системи визначено як сукупність умов, які унеможливають погіршення фінансового стану комерційних банків, порушення встановленого порядку функціонування банківської системи, сприяють збереженню її ліквідності, відтворенню капіталу, виконанню фідуціарних обов'язків. Об'єктом забезпечення економічної безпеки банківської системи є дієздатність самої держави в особі Національного банку України, дієздатність комерційного банку у забезпеченні власної безпеки і безпеки коштів вкладників. Принципово новим є трактування економічної безпеки банківської системи як інструмента узгодження індивідуальних, групових і національних інтересів.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка пропозицій щодо посилення безпеки комерційних банків у сучасних умовах.

Список літератури

1. Власюк, О. С. Українські реалії світової фінансової кризи та проблеми економічної безпеки держави [Електронний ресурс] / О. С. Власюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – Серія економічна. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvldu_e/2009_2/09vosebd.pdf>.

2. Кириченко, О. А. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку банків [Текст] / О. А. Кириченко, О. В. Конончук // Вчені записки університету “Крок”. – 2009. – № 19. – С. 85–92.
3. Кириченко, О. А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи [Текст] / О. А. Кириченко, С. В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №8(98). – С. 223–232.
4. Коваленко, О. Ю. Аналіз та оцінка рівня фінансової безпеки України [Текст] // Наукові праці. – 2010. – Вип. 120. – С. 56–61. – Серія “Економіка”.
5. Коваленко, В. В. Фінансова безпека у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи [Текст] / В. В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2009_1/26.3.04.pdf.
6. Комарницький, І. М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави [Текст] / І. М. Комарницький, І. А. Франів, Б. М. Комарницький // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – № 2(49). – С. 22–28. – Серія (економіка, право).
7. Ливдар, М. В. Бюджетне забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] / М. В. Ливдар // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2010. – № 18. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vldfa/2010_18/Lyvdar.pdf.
8. Ляшенко, О. М. Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації [Текст] / О. М. Ляшенко, Б. В. Плескач, В. К. Бантуш // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 161. – С. 113–118.
9. Матвеев, В. В. Податкова безпека як елемент фінансової безпеки держави [Електронний ресурс] / В. В. Матвеев, І. О. Селіверстова, О. А. Гавриленко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2010. – № 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Matveev_310.htm.
10. Мельник, С. І. Економічна безпека банків в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / С. І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – Серія економічна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvldu_e/2009_2/09msiufk.pdf.
11. Мирончук, В. М. Фінансова стійкість депозитних корпорацій: фактори впливу та індикатори оцінки [Електронний ресурс] / В. М. Мирончук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_1/NV-2011-V1_54.pdf.
12. Олійник, О. В. Боргова безпека України: стан, проблеми, перспективи [Текст] / О. В. Олійник, І. В. Сідельнікова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 2(5). – С. 41–48.
13. Підхомний, О. Чинники фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / О. Підхомний, О. Білецька, Я. Шевцова // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 39. – С. 424–426. – Серія економічна.
14. Піщанська, В. В. Вплив відмивання брудних грошей на національну фінансову безпеку України [Текст] / В. В. Піщанська // Магістеріум. – 2009. – Вип. 35. – С. 32–36.
15. Хвостенко, В. С. Концептуальні підходи до стратегії фінансової безпеки України [Текст] / В. С. Хвостенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 51–54.

Отримано 15.12.2011

Summary

The constituents of financial safety and money-and-credit safety of the state, purpose of their providing, principles, internal and external threats are determinated, the authorial definition of economic security of the banking system is given.